

Bogdana Stjepanović
master prava *

Pregledni naučni rad
UDK: 347.611
doi:10.5937/spz1803233S

**PRAVO DETETA ZAČETOG UZ POMOĆ ASISTIRANE
REPRODUKCIJE DA DOBIJE INFORMACIJU O SVOM
DONORU - UPOREDNOPRAVNA REŠENJA ****

Apstrakt

Pravo deteta da dobije informacije o svom donoru a samim tim i o svom genetskom poreklu izvodi se iz prava deteta da zna ko su mu roditelji, što je predviđeno članom 7. Konvencije o pravima deteta. Da bi se član 7 shvatio na odgovarajući način potrebno ga je tumačiti uz osvrt na član 8 iste konvencije - pravo deteta da očuva svoj identitet, kao i na član 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima - pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.

U pogledu prava deteta začetog postupkom asistiranе reprodukcije da dobije informacije o svom donoru u uporednom pravu susrećemo dva suprotstavljena stanovišta. Jedna grupa zakonodavstava (švedsko, austrijsko, nemačko, britansko) predviđa neograničenu dostupnost identifikacionih informacija o donoru, dok druga grupa (francusko, dansko, norveško, rusko) predviđa apsolutnu zakonsku zabranu pristupu informacijama o davaocu genetskog materijala, osim informacija koje imaju medicinski značaj. Naročit osvrt je učinjen u pravcu zakonskog rešenja predviđenog u pravu Švedske kao države koja je prva predvidela pravo deteta začetog postupkom asistiranе reprodukcije da dobije informacije o svom donoru.

Cilj ovog rada je da damo prikaz uporednopravnih rešenja, predložimo prednosti i nedostatke jednog i drugog pristupa i damo predlog jedinstvenog rešenja.

Ključne reči: asistirana reprodukcija, porodično pravo, pravo deteta, biološko poreklo.

* Istraživač pripravnik na Institutu za uporedno pravo u Beogradu, e-mail: bogdanastjepanovic@gmail.com.

** Ovaj rad je nastao kao rezultat rada na projektu „Srpsko i evropsko pravo – upoređivanje i usaglašavanje“ (ev. br. 179031) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

1. Uvod

Poslednjih godina na međunarodnom planu dosta pažnje privlači pitanje zakonskog uređenja prava deteta začetog uz biomedicinsku pomoć (slučajevi začeća artificijelnom heterolognom inseminacijom ili darivanom jajnom ćelijom) na saznavanje svog biološkog porekla. U vezi sa ovim pitanjem uočena su dva problema. Prvi problem tiče se moralne obaveze roditelja da detetu saopšti istinu o njegovom začeću, odnosno o genetskom poreklu. Drugi problem odnosi se na pravnu mogućnost deteta da sazna informacije vezane za ličnost donora. U pogledu rešenja ovih pitanja u stranim zakonodavstvima nailazimo na dva suprotna rešenja. Jedna grupa zemalja (Švedska, Austrija, Nemačka i Velika Britanija) predviđa neograničenu dostupnost identifikacionih informacija o donoru, dok druga grupa zemalja (Francuska, Danska, Norveška, Rusija) predviđa apsolutnu zakonsku zabranu saznavanja svih podataka o davaocu genetskog materijala (izuzimajući samo saznavanje podataka koji imaju medicinski značaj).

Do 2005. godine moglo se govoriti i o trećem pristupu rešavanju ovog pitanja, koji je najpotpunije bio demonstriran u pravu Velike Britanije, a sastojao se od toga da su se detetu mogli otkriti samo podaci o donoru kao što su podaci o fizičkim karakteristikama, porodičnom poreklu, obrazovanju, sposobnostima, interesovanjima, socijalnom statusu i zdravstvenoj istoriji.¹ Izmenama zakona od 1.4.2005. godine predviđeno je da donori moraju dozvoliti otkrivanje svog identiteta detetu kada ono navrší 18 godina. Prema mišljenjima iznetim u pravnoj literaturi, rešenje koje garantuje otkrivanje samo neidentifikovanih podataka o donoru na prvi pogled čini se kao prihvatljivo i kompromisno - na pola puta između interesa donora da ostanu anonimni i potrebe deteta da sazna ko je njegov genetski predak, ali opasnost leži u tenziji koju takvo rešenje stvara kada je dete svesno da identifikacioni podaci o donoru postoje, ali su mu oni nedostupni.²

Izvor prava deteta na informacije o njegovom genetskom poreklu proizlazi iz prava deteta da zna ko su mu roditelji, što je zagarantovano članom 7 Konvencije o pravima deteta.³ Član 7 Konvencije treba tumačiti zajedno sa članom 8 koji se odnosi na pravo deteta da sačuva svoj identitet. U vreme sačinjavanja Konvencije član 7 se odnosio na usvojenju decu.. Danas, međutim,

¹ Paragraf 31, Human fertilisation and embryology act 1990, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>, 03.08.2018.

² M. Draškić, *Porodično pravo i prava deteta*, Pravni fakultet, Beograd 2015, 216.

³ Zakon o ratifikaciji konvencije o pravima deteta, *Službeni list SFRJ-Međunarodni ugovori*, br. 15/90 i *Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori*, br. 4/96 i 2/97.

široko je prihvaćeno da se primena člana 7 odnosi i na decu začetu doniranjem genetskog materijala. Na ovakav zaključak nas navode Izveštaji država članica Komiteta za prava deteta u kojima se postavlja pitanje i razmatra problematika uređenja prava deteta začetog doniranjem genetskog materijala na saznavanje identiteta donora, a samim tim i sopstvenog biološkog porekla.⁴

U radu ćemo dati prikaz nekih zakonskih rešenja zemalja koje pripadaju dvema grupama zakonodavstava zavisno od prihvaćenog koncepta anonimnosti ili potpune transparentnosti informacija o identiteta davaoca genetskog materijala. Kroz analizu dve specifične presude Evropskog suda za ljudska prikazaćemo razvoj shvatanja o postojanju i obimu prava deteta začetog asistiranom oplodnjom na saznanje informacija o biološkom poreklu. Na samom kraju rada daćemo predlog rešenja ovog pitanja koji bi na najveći mogući način ujednačio praksu zemalja članica.

2. Zakonodavstva koja predviđaju neograničenu dostupnost identifikacionih informacija o donoru

Sve veći broj zemalja poslednjih godina u svoja zakonodavstva unosi odredbe o dostupnosti identifikacionih informacija o donoru. Zemlje koje zastupaju stanovište o neograničenoj dostupnosti identifikacionih informacija o donoru kao argumente za opravdanje svog stava navode: afirmaciju prava deteta da zna istinu o svom biološkom poreklu, zaštitu ljudskog dostojanstva deteta i prava na razvoj njegove ličnosti, izbegavanje mogućnosti da dete slučajno sazna za način začeća, što bi kod njega moglo izazvati uznemirenost i zbunjenost.⁵

2.1. Švedska

Švedska je prva zemlja koja je 1985. godine Zakonom o inseminaciji⁶ zakonski regulisala donorsku inseminaciju. Ovim zakonom bilo je pred-

⁴ R. Hodgkin, P. Newell, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child (UNICEF), Fully revised third edition (2007), 105, https://www.globaldisabilityrightsnow.org/sites/default/files/related-files/346/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child.pdf, 03.08.2018.

⁵ L. Frith, „Gamete donation and anonymity - the ethical and legal debate“, *Human Reproduction*, Vol.16, 5/2001, 818-824, <https://doi.org/10.1093/humrep/16.5.818>, 04.08.2018.

⁶ Lag (1984:1140) om insemination, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19841140-om-insemination_sfs-1984-1140, 05.08.2018.

viđeno da se informacije o donoru čuvaju i da se učine dostupnim deci kada oni steknu zrelost da dobiju te informacije. Takvo zakonsko rešenje privuklo je mnogo pažnje na međunarodnom nivou. Sa pažnjom su došle i mnogobrojne debate i osporavanja ovakvog koncepta. Glavni argument protivnika ovakvog rešenja bio je da će transparentnost informacija o donorima dovesti do smanjenog broja donora u Švedskoj. Međutim, u praksi se desilo upravo suprotno - nakon donošenja pomenutog zakona došlo je da povećanja broja donora.⁷ Opisani rezultat može poslužiti kao jedan od dokaza korisnosti i opravdanosti uvođenja potpune transparentnosti informacija o identitetu donora, transparentnosti koja će biti korisna kako za decu tako i za lica koja su darivala biološki materijal.

Zakonsko regulisanje instituta veštačke oplodnje u pravu Švedske prošlo je kroz nekoliko faza. U početku se odredbe o dostupnosti informacija o donoru odnosile samo na donore sperme, a tek od 2003. godine⁸ ove odredbe se odnose i na donore jajne ćelije. Do 2003. godine donacija jajne ćelije bila je nezakonita. Na osnovu takvih zakona sva deca začeta uz biomedicinsku pomoć nakon 1. marta 1985. godine imaju pravo da pribave informacije o donoru, kako spermatozoida tako i jajne ćelije. Prvog jula 2006. godine oba akta su bila ukinuta, a zatim su, suštinski neizmenjena, ponovo stupila na snagu kao jedinstveni akt.⁹ Pomenuti zakon reguliše sve aktivnosti vezane za asistiranu reprodukciju, uključujući pristup informacijama vezanim za donore. U šestom poglavlju koji nosi naziv „Inseminacija“, u petom delu, uređuje se pravo na informaciju o donoru. Predviđeno je da osoba začeta inseminacijom sperme od čoveka za koga majka nije udata ili sa kojim majka ne živi ima pravo pristupa podacima o donoru koji su upisani u posebnom dnevniku bolnice, ako je ta osoba koja traži informaciju o donoru dostigla dovoljnu zrelost.

Ako osoba ima razlog da misli da je on ili ona začeta ovom vrstom inseminacije, komitet za društveno blagostanje je obavezan da, na zahtev, pomogne toj osobi da sazna da li postoje neki podaci o donoru u specijalnim dnevnicima.¹⁰

⁷ K. Daniels, O. Lalos, „The Swedish insemination act and the availability of donors“, *Human Reproduction*, Vol. 10, 7/1995, 1871—1874.

⁸ Lag (1988:711) om befruktning utanför kroppen, http://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfatningssamling/lag-1988711-om-befruktning-utanfor-kroppen_sfs-1988-711, 05.08.2018.

⁹ Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfatningssamling/lag-2006351-om-genetisk-integritet-mm_sfs-2006-351, 08.08.2018.

¹⁰ *Ibid.*

Švedskom modelu se može prigovoriti jer ne predviđa tačne mehanizme kojima se dolazi do identifikacionih podataka o donoru. Sporan može biti i deo odredbe koji kaže da donorov potomak ima pravo na podate o donoru nakon što stekne „dovoljnu zrelost“. Mišljenja smo da bi bilo svrshodnije da je u samoj odredbi navedena tačna dob deteta od koje se može služiti ovim pravom. Ono što je u švedskom modelu neosporno jeste da se zakon odnosi na lica začeta posle 1. marta 1985. godine.

2.2. Nemačka

Nemački Parlament je 18. maja 2017. godine usvojio Zakon o uređenju prava na saznavanje sopstvenog porekla u slučaju heterologne upotrebe sperme.¹¹ Zakon će omogućiti deci rođenoj od 2018. godine da dobiju informacije o svom donoru. Zakonom se predviđa osnivanje registra donora sperme sa identifikacionim podacima koji uključuju njihovo ime, adresu, nacionalnost i mesto rođenja. Deca začeta doniranom spermom će imati pravo da zahtevaju ove informacije nakon što napune 16 godina. Roditelji mogu zahtevati ove informacije u ime svoje dece koja još nisu navršila 16 godina. Baza podataka o domorima će se čuvati na Nemačkom institutu za medicinsku dokumentaciju i informaciju (*Deutsches Institut für Medizinische Dokumentation und Information - DIMDI*) u roku od 110 godina, posle kojih će biti izbrisani. Od donora će biti zatraženo da potpiše obrasce saglasnosti u kojima se pojašnjavaju nova prava i pravila.

Radi izbegavanja nekih nedoumica koje bi mogle da se pojave u praksi, usvojen je amandman na Nemački Građanski zakonik koji razjašnjava da se donori ne smatraju za zakonske očeve, te su oni time zaštićeni od zahteva za izdržavanje dece ili zahteva za nasleđe donora.¹²

¹¹ Gesetz zur Regelung des Rechts auf Kenntnis der Abstammung bei heterologer Verwendung von Samen, https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl117s2513.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl117s2513.pdf%27%5D_1535517172441, 10.08.2018.

¹² https://www.bionews.org.uk/page_96027, 13.08.2018. Isto i u engleskom pravu prema Section 28.6 of the Human Fertilisation and Embriology Act (1990) donor semena licenciranoj klinici ne smatra se ocem deteta. Više vid. S. Panov, *Porodično pravo*, Pravni fakultet, Beograd 2012, 169.

3. Zakonodavstva koja predviđaju apsolutnu zakonsku zabranu pristupu informacijama o davaocu genetskog materijala (osim informacija koja imaju medicinski značaj)

U značajnom broju jurisdikcija detetu začetom uz biomedicinsku pomoć se apsolutno uskraćuje mogućnost saznavanja bilo kakvih informacija o donoru. Francuska, Rusija, Danska i Norveška samo su neke od zemalja u kojim se zastupa stanovište o anonimnosti donora.

Različiti argumenti govore u prilog anonimnosti donora i uskraćivanja prava deteta da sazna istinu o svom biološkom poreklu: saznanje o poreklu bi kod deteta uzrokovalo ogorčenje i stanje ozbiljnog psihološkog i emocionalnog šoka; anonimnost donora nije u suprotnosti sa ljudskim dostojanstvom deteta, vrednost saznanja o genetskom poreklu nije naročito velika, jer se ne zna koja će svojstva genetskog roditelja preći na dete itd.¹³

3.1. Francuska

Prvi zakon kojim se reguliše materija asistirane reprodukcije u Francuskoj usvojen je 1994. godine. Nakon donošenja dva puta je menjan - 2004. i 2011. godine. Danas je na snazi Zakon o bioetici iz 2011. godine.¹⁴ Navedeni zakon dopunjuje prethodni zakon iz 2004. godine usklađujući ga sa najnovijim naučnim otkrićima na polju biologije i medicine. Anonimnost donora (sperme i jajne ćelije) predviđena je članom 27 ovog akta.

3.2. Rusija

Prema ruskom zakonodavstvu, donor bira da li će biti anonimn ili ne. Prema Porodičnom zakonu Ruske Federacije,¹⁵ dete koje rodi neudata ruska građanka, začeto veštačkom oplodnjom spermom davaoca, sa pravne tačke gledišta, nema oca. Donor sperme nema roditeljska prava i zakonske obaveze u vezi sa detetom koje je rođeno kao rezultat veštačke

¹³ <https://debatewise.org/debates/2986-sperm-and-egg-donors-anonymity/>, 13.08.2018.

¹⁴ Loi n° 2011-814 du 7 juillet 2011 relative à la bioéthique, <https://www.legifrance.gouv.fr/af-fichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000024323102>, 13.08.2018.

¹⁵ Semejniy kodeks Rossijskoj Federacii ot 29.12.1995. N 223-FZ (red. ot 29.07.2018) (Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995 N 223-ФЗ (ред. от 29.07.2018)), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/, 13.08.2018.

oplodnje njegovom doniranom spermom.¹⁶

Do 30. avgusta 2012. godine u Ruskoj Federaciji ovo pitanje je bilo uređeno tačkom 6 Instrukcijom Ministarstva Zdravlja Rusije od 26. februara 2003. broj 67 „O primeni pomoćnih reproduktivnih tehnologija u terapiji muške neplodnosti“.¹⁷ Taj akt je izgubio pravnu snagu. Danas je u Ruskoj Federaciji donacija sperme regulisana Saveznim zakonom od 21. novembra 2011. godine, № 323-FZ „O osnovama zdravstvene zaštite građana Ruske Federacije“¹⁸ i Instrukcijom Ministarstva zdravlja Ruske Federacije od 30. avgusta 2012., № 107N „O pravilnoj upotrebi pomoćnih reproduktivnih tehnologija, kontraindikacijama i ograničenju u njihovoj primeni“.¹⁹

U Saveznom zakonu iz 2011. godine u članu 55, tački 8 se navodi da građani imaju pravo na medicinske informacije o donoru, o njegovoj rasi, nacionalnosti, a takođe i o spoljašnjim fizičkim karakteristikama.²⁰

4. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta

Pravo deteta da dobije informaciju o biološkom poreklu izvedeno je iz prava deteta da zna ko su mu roditelji.

Pravo deteta da zna ko su mu roditelji predviđeno je članom 7(1) Konvencije o pravima deteta u kome se detetu garantuje pravo da će biti

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ P. 6 prikaza Minzdrava Rossii ot 26 fevralja 2003 g. № 67 „, O primenjenii vspomogateljnih reproduktivnih tehnologij (VRT) v terapii ženskogo i mužskogo besplodija“ (п. 6 приказа Минздрава России от 26 февраля 2003 г. № 67 „, O применении вспомогательных репродуктивных технологий (BPT) в терапии женского и мужского бесплодия“), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_42017/, 16.08.2018.

¹⁸ Federalnij zakon ot 21.11.2011. N 323-FZ (red. ot 03.08.2018) „Ob osnovah ohrani zdorovija graždan v Rossijskoj Federacii („Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ (ред. от 03.08.2018) „Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации“), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_121895/3b0e0cbbd6f1b1a07c0b0b3d4df406a2ecf108a1/, 16.08.2018.

¹⁹ Prikaz Minzdrava Rossii ot 30 avgusta 2012 g. № 107n „O porjadke ispolzovanija vspomogateljnih reproduktivnih tehnologij, protivopokazanijah i ograničenijah k ih premeneniju“ (Приказ Минздрава России от 30 августа 2012 г. № 107н „O порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаний и ограничений к их применению“), <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218364/>, 18.08.2018.

²⁰ Statija 55. Primenenije vspomogateljnih reproduktivnih tehnologij, Federalnij zakon ot 21.11.2011 N 323-FZ (red. ot 03.08.2018) „Ob osnovah ohrani zdorovja graždan v Rossijskoj Federacii“ (Статья 55. Применение вспомогательных репродуктивных технологий, Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ (ред. от 03.08.2018) „Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации“), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_121895/3b0e0cbbd6f1b1a07c0b0b3d4df406a2ecf108a1/

registrovano odmah nakon rođenja i da će imati od rođenja pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva i uvek kada je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje. U stavu 2 istog člana obavezuju se države ugovornice da obezbede primenu navedenih prava u skladu sa svojim nacionalnim zakonom i svojim obavezama u skladu s odgovarajućim međunarodnim instrumentima iz ove oblasti, posebno u slučajevima u kojima bi dete u suprotnom bilo apatrid.

Da bi se pravilno razumeo, član 7 je potrebno tumačiti zajedno sa članom 8 Konvencije koji se odnosi na očuvanje identiteta deteta.

Član 8. Konvencije o pravima deteta u stavu 1 predviđa obavezu za države članice da poštuju pravo deteta na očuvanje svog identiteta, uključujući državljanstvo, ime i porodične veze, kako je to priznato zakonom, bez nezakonitog mešanja. Stavom 2 ovog člana utvrđuje se obaveza za države članice da pruže odgovarajuću pomoć i zaštitu detetu lišenom nekih ili svih elemenata svog identiteta kao i da pruže potrebnu zaštitu kako bi detetu što pre bio vraćen identitet. Mišljenja smo da se ova odredba Konvencije može tumačiti u smislu obaveze država članica da svoj deci (pa tako i onoj začetoj postupkom asistiranе reprodukcije) pruže potpune informacije o elementima njihovog identiteta. Jedan od tih elemenata svakako je i poznavanje bioloških roditelja.

U vreme donošenja Konvencije o pravima deteta, pravo deteta da zna svoje biološko poreklo odnosilo se na usvojenu decu. Tumačenje ova dva člana u pogledu prava deteta da zna svoje poreklo varira od države do države, a dogodilo se i da se stavovi razilaze u okviru federacija (npr. Australija).²¹

Iz izveštaja koje države potpisnice ove konvencije podnose Komitetu za prava deteta može se zaključiti da se pravo na saznanje porekla priznato članom 7 odnosi i na decu začetu biomedicinski asistiranim putem. Na isti zaključak nas navode i izjave Komiteta Ujedinjenih Nacija.²²

Smatramo da postoje određeni termini iz člana 7 Konvencije koje treba posebno analizirati.

*4.1. Termin roditelj u Konvenciji o pravima deteta*²³

Ranije je termin roditelj bio poprilično jednoznačan. Postojali su biološki roditelji i psihološki roditelji - usvojioci ili hraniooci. Danas, s

²¹ https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Legal_and_Constitutional_Affairs/Completed_inquiries/2010-13/donorconception/report/c02, 22.08.2018.

²² R Hodgkin, P. Newell, 105.

²³ *Ibid.*

obzirom na razvoj nauke i medicine, termin biološki roditelj mora dobiti šire značenje. Pravo je dužno da prati razvoj nauke i zakonski zaštititi da tu novu stvarnost i nove interese nastale u njoj.

Neke zemlje potpisnice Konvencije su stavile rezerve u pogledu obima tumačenja termina „roditelj“ u članu 7. Tako Velika Britanija navodi da se pojam „roditelj“ upotrebljen u članu 7 Konvencije odnosi samo na one osobe koje se po nacionalnom pravu smatraju za roditelje.²⁴

Nakon predstavljenih uvodnih razmatranja vezanih za termin „roditelj“ u članu 7, u Priručniku za implementaciju Konvencije o pravima deteta (Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child), navedena je razumna pretpostavka da se definicija „roditelj“ odnosi na genetske (samo iz medicinskih razloga ovo znanje je od sve većeg značaja za dete) i rođene roditelje - majka koja je rodila i otac koji je u partnerstvu sa majkom u vreme rođenja priznao dete za svoje. Osim toga, takođe bi trebalo uključiti i treću kategoriju - psihološke roditelje deteta, tj. one koji su se brinuli za dete tokom značajnih perioda detinjstva, jer su i te osobe intimno povezane sa identitetom dece, a time i sa njihovim pravima iz člana 8 Konvencije o pravima deteta.

4.2. Fraza „uvek kada je to moguće“²⁵

U stavu 1 člana 7 detetu se garantuje da će biti registrovano odmah nakon rođenja i da će imati od rođenja pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva i, uvek kada je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje. Fraza „uvek kada je to moguće“ jeste dosta uopštena i može se shvatiti na različite načine. Tu, najpre, spadaju deca čiji roditelji ne mogu biti identifikovani - npr. napuštena deca, pri čemu države mogu veoma malo da učine da bi se poboljšao položaj takve dece. Drugi slučaj jeste kada majka odbije da saopšti informacije o ocu deteta (npr. u slučajevima incesta ili silovanja). Iako bi majke mogle biti zakonski obavezne da imenuju oca, bilo bi teško izvršiti ovu obavezu i moglo bi

²⁴ Committee on the Rights of Child, Reservations, declarations and objections relating to the convention on the rights of the child, CRC/C/2/Rev.8, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2F2%2FRev.8&Lang=en, 24.08.2018.

²⁵ U originalnom tekstu Konvencije o pravim deteta stoji „as far as possible“, u Zakonu o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija ova fraza je prevedena kao „ako je to moguće“, a pojedini autori smatraju da bi prevod trebalo da glasi „uvek kada je to moguće“. Vidi. M. Draškić, 255. Mi smo se u ovom radu opredelili za prevod „uvek kada je to moguće“ jer smatramo da on na potpuniji način oslikava ono čemu Konvencija teži.

se govoriti o sukobu prava između prava majke i prava deteta. Međutim, u mnogim zemljama očevi dece rođene van braka često odbijaju da budu identifikovani. Priznajući da je ovo socijalni problem, Komitet smatra da država treba da ima aktivniju ulogu i ističe da je „ (...) zabrinut zbog toga što mnoga deca rođena van braka ne poznaju identitet svog oca, između ostalog, zbog društvenih pritisaka što dovodi do toga da majke nisu spremne da podnesu tužbu za utvrđenje očinstva.“²⁶ Treće, postoje situacije kada država odluči da detetu ne treba biti otkriven identitet roditelja. Tu spada, na primer, situacija kada zakon o usvajanju ograničava pravo dece na pristup informacijama da su usvojeni i ko su njihovi roditelji. Komitet je, tim povodom, izrazio zabrinutost zbog velikog broja zemalja koje vode politiku „tajnih“ usvajanja i uvek preporučuje da se deci kaže ko su im roditelji.²⁷ Drugi primer bio bi u slučaju začeca doniranjem sperme ili jajne ćelije u velikom broju zemalja identitet donora se čuva u tajnosti.

U tumačenju člana 7 povelu se rasprava i o tome da li se on odnosi na „najbolji interes deteta“. Preovladalo je mišljenje da se ne odnosi, iako su to predložili neki delegati tokom izrade konvencije.²⁸

„Uvek kada je to moguće“ pruža mnogo strože i manje subjektivne kvalifikacije od „najboljih interesa“. Ta fraza podrazumeva da deca imaju pravo da znaju svoje roditelje uvek kada je to moguće. Jedino opravdanje za uskraćivanje detetu prava da zna ko su mu roditelji bi bilo ako se radi o napuštenom deteta. Mogu se čuti stavovi da je potrebno detetu saopštiti podatke o poreklu čak iako to nije u njegovom najboljem interesu. Mišljenja smo da to ne sme biti tako čvrsto određeno. Pri svakom odlučivanju potrebno je rukovoditi se najboljim interesom deteta. Može se eventualno prigovarati nedovoljnoj određenosti ovog pravnog standarda, ali dok se ne pronade neko drugo, određenije rešenje, nije poželjno zaobilaziti ovaj polazni pravni standard vezan za prava deteta. Tvrdnja da detetu treba

²⁶ Committee on the rights of the child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, Concluding observations: Italy, CRC/C/15/Add.198, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.198&Lang=en, 26.08.2018.

²⁷ „Komitet ponavlja svoju zabrinutost zbog prakse zadržavanja identiteta bioloških roditelja usvojenika u tajnosti ...“. „Zakon o usvajanju bi trebalo da garantuje pravo deteta da zna svoje poreklo i da ima pristup informacijama o onom iz čega dolazi i vitalnoj medicinskoj istoriji deteta i bioloških roditelja ...“, Committee on the rights of the child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, Concluding observations: Armenia, CRC/C/15/Add.225, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.225&Lang=en, par. 38.

²⁸ Report of the Working Group on a Draft Convention on the Rights of the Child, E/CN.4/1989/48, <http://hr-travaux.law.virginia.edu/document/crc/ecn4198948/nid-139>, 26.08.2018.

saopštiti ko su mu roditelji, nadalje, proizlazi iz parcijalnog posmatranja odredbi same Konvencije. Potrebno je primeniti holistički pristup i istaknuti problem ispitati na osnovu svih relevantnih odredbi Konvencije o pravima deteta. Posmatrajući na ovaj način pomenute odredbe čini se jasnim da bi dobrobit deteta, u nekim najekstremnijim i nedvosmislenim okolnostima, mogla biti ugrožena otkrivanjem identiteta njegovog ili njenog roditelja. S obzirom na razne studije koje ukazuju na potrebu dece da saznaju svoje biološko poreklo i na probleme u razvoju ličnosti koje može izazvati nedostatak takvih informacija,²⁹ potrebno je deci dati mogućnost da, kada steknu dovoljnu duševnu zrelost, zatraže i dobiju potpune informacije o identitetu donora. Drugo, „najbolji interesi“ nigde nisu definisani i nema lakih odgovora na pitanje da li je štetnije za najbolje interese dece da im se pruže teške informacije o njihovom poreklu ili da im se ove informacije uskrate.

Iz člana 5 Konvencije (razvijajući kapaciteti deteta) i člana 12 (mišljenje deteta) proizlazi da se ne može jednoznačno u svakom momentu razvoja deteta odlučivati o onom što jeste ili nije u njegovom najboljem interesu, a tiče se znanja o vlastitom poreklu. Svakako da najbolji interes trogodišnjaka nije jednak najboljem interesu petnaestogodišnjaka. I pored toga što mnoga deca ne žele da upoznaju svoje genetske roditelje, pod uslovima člana 7, preporuka data u Priručniku za implementaciju uz Konvenciju o pravima deteta je da država treba da obezbedi da informacije o genetskim roditeljima budu očuvane i da budu dostupne deci, ako je moguće.³⁰

Kada se govori o najboljem interesu deteta, vezano za saznanje informacija o donoru sprema ili jajne ćelije, najčešće se susreću dve konstatacije - da nije u najboljem interesu deteta da zna da je začeto veštačkim putem i da će se smanjiti broj donora ako bude propisana transparentnost informacija o njima.³¹ Mišljenja smo da ova dva argumenta ne stoje. Prvi

²⁹ Učesnici su svi imali zajedničko osećanje da su na nekom nivou znali da u njihovim porodicama postoji nešto što nije u redu. Prema rečima jednog učesnika: uvek sam osećao kao da nisam pripadao ovim ljudima - tražio sam dokaze o svom „usvajanju“ godinama kao dete ... To (zadržavanje informacija – prim. aut.) je stvorilo „pokrivač tajnosti“ i „osećaj sramote“ o nečemu što sam mogao da osetim, ali od onoga što nisam imao pravog znanja - uvek sam sumnjao da nešto nije kako treba- ali nisam znao šta je to - ne postoji način da moj osećaj samopoštovanja nije mogao biti oštećen tim iskustvom... A.J. Turner, A. Coyle, „What does it mean to be a donor offspring? The identity experiences of adults conceived by donor insemination and the implications for counselling and therapy“, *Human Reproduction*, Vol. 15, 9/2000, 2041-2051, <https://pdfs.semanticscholar.org/46e4/85013e7fac9f5fb44648d32de36264735cbc.pdf>, 29.08.2018.

³⁰ R. Hodgkin, P. Newell, 105.

³¹ L. Frith, 818-824; K. Daniels, O. Lalos, 1871-1874.

zato što iz studija koje su se bavile psihološkim aspektom neizvesnosti biološkog porekla proizlazi da neznanje tih važnih činjenica može biti štetno po razvoj ličnosti, a zatim i zato što je poznavanje genetskog porekla važno iz čisto medicinskih razloga. Drugi razlog jeste što u zemljama koje su uvele potpunu transparentnost informacija o donoru nije došlo do smanjenja broja donora, već je došlo do promene u njihovoj strukturi (npr. u Švedskoj su sada donori zreliji muškarci, najčešće oženjeni i čija porodica zna i podržava tu njegovu odluku).

Mišljenje Komiteta je da u svakom slučaju pravo na veštačku oplodnju treba biti tako koncipirano da štiti pravo i dobrobit deteta, a ne da zadovoljava potrebe parova bez dece.³²

5. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda³³

Konvencija o pravima deteta jeste najefikasniji međunarodni dokument za zaštitu prava dece začete asistiranom reprodukcijom da znaju svoje biološko poreklo, ali njen glavni nedostatak jeste nepostojanje mehanizma kojim bi se prava sadržana u njoj sprovela u delo. Još jedan nedostatak Konvencije jeste što se odnosi samo na decu, a ne i na odrasle koji su začeti asistiranom reprodukcijom. Konvencija koja nadopunjuje ovaj nedostatak Konvencije o pravima deteta jeste Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, tačnije član 8 ove konvencije (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Posmatrajući u korelaciji i tumačeći odredbe jedne konvencije kroz odredbe druge konvencije ostvarujemo najpotpuniju zaštitu prava deteta.

U slučaju *Gaskin v The United Kingdom*³⁴ Evropski sud za ljudska prava je potvrdio da se „pravo na poštovanje privatnog života“ predviđeno u članu 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama odnosi na mogućnost svakog lica da sazna informacije o svom

³² Committee on the rights of the child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention. Concluding observations of the Committee on the rights of the child: Norway, CRC/C/15/Add.23, par. 28 i 29, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.23&Lang=en, 30.08.2018.

³³ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Službeni list SCG - Međunarodni ugovori*, br. 9/2003, 5/2005, 7/2005-ispravka i *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori*, br. 12/2010.

³⁴ <http://www.juridischeuitspraken.nl/19890707EHRMGaskin.pdf>, 30.08.2018.

identitetu.³⁵ Iz nekoliko sukcesivnih odluka Suda jasno se vidi da pravo da se zna biološko poreklo potpada pod koncept privatnog života predviđenog članom 8 Konvencije (*Odièvre v France*, *Jäggi v Switzerland*, *Mikulić v Croatia*).³⁶

Tačkom 1 člana 8 pruža se garancija svakom licu na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske. Mišljenja smo da pravo na poštovanje porodičnog života obuhvata i pravo dece na informaciju o donoru koji predstavlja njegovog biološkog roditelja i ulazi u njegov privatni život.

Postoje snažni argumenti koji podržavaju stav da se pravo na poznavanje genetskog porekla prema Konvenciji o pravima deteta i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima proširuje i na potomstvo donora. Osnovni izvori tog prava jesu član 7 Konvencije o pravima deteta koji predviđa pravo na poznavanje svojih roditelja i član 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima koji sadrži pravo na poštovanje privatnog života. Međutim pravo na identifikacione podatke nije apsolutno.³⁷ Konvencija o pravima deteta ograničava ovo pravo tako što predviđa da dete ima pravo da zna svoje roditelje „uvek kada je to moguće“. U Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima pravo na privatnost može biti ograničeno tamo gde je u sukobu sa zaštitom prava drugih lica. Shodno tome, apsolutno pravo na identifikacione podatke o donoru nije kao takvo zagarantovano nijednom konvencijom. Mišljenja smo da bi ovo trebalo izmeniti i jednim novim međunarodnim dokumentom ili dopunom nekog od postojećih posebno zagarantovati pravo deteta začetog asistiranom reprodukcijom da dobije informacije o identitetu svog donora. To je dalje razrađeno u praksi Evropskog suda o ljudskim pravima u pojedinim sudskim slučajevima.

5.1 Slučaj *Odièvre v France*

U ovom predmetu, Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava, potvrdilo je da pravo na privatni život garantovano članom 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima, uključuje pravo odrasle osobe rođene u pos-

³⁵ Više o tome: A. Čović, *Prava deteta evolucija, realizacija i zaštita*, Beograd 2017, 127.

³⁶ Case of *Odièvre v France*, Application no. 42326/98, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60935>, Case of *Jäggi v Switzerland*, Application no. 58757/00, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76412>, Case of *Mikulić v Croatia*, Application no. 53176/99, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60035>, 30.08.2018.

³⁷ Pod identifikacionim podacima podrazumevaju se podaci koji se odnose na identitet osobe, kao što su ime i prezime, fizičke karakteristike, medicinske istorija i sl.

tupku anonimnog porođaja da zna svoje poreklo. Međutim, u konkretnom slučaju, Sud je sa 10 glasova za i 7 protiv odbio da utvrdi da francuska praksa anonimnog porođaja predstavlja kršenje prava na privatni život prema članu 8. Konvencije. Mišljenje Suda je da je, prema francuskom zakonu, pravo majke na anonimnost jače u odnosu na pravo deteta da zna svoj identitet. Kao rezultat takvog rasuđivanja Suda, podnositeljka predstavke nije imala pravo da dobije informacije koje bi identifikovale njenu biološku majku. Sud je smatrao da je francusko zakonodavstvo nastojalo da „ustpostavi ravnotežu i da obezbedi dovoljno proporcije između konkurentskih interesa“. Na taj način je zaključeno da Francuska nije prekršila obaveze koje kao država ima, s obzirom na složenu i osetljivu prirodu konkretne materije. Deo sudija koji su bili mišljenja da je Francuska povredila pravo podnositeljke predstavke da zna svoje biološko poreklo zaključili su da nije ni bilo moguće balansirati interese u konkretnom slučaju jer je „francuski zakon prihvatio da je odluka majke stvorila apsolutnu prepreku svakom zahtevu podnosioca zahteva za informacije, bez obzira na razloge ili legitimitet te odluke“. Dakle, veliki problem odluke u slučaju *Odièvre*, kako se vidi po mišljenju manjeg dela sudija, jeste to što Sud u potpunosti nije razmatrao sukob interesa. Neuzimanje u obzir postojanja potencijalno suprotstavljenih interesa čini navedenu presudu lako podložnu kritikama. Imajući to u vidu, moglo bi se dogoditi da opisana presuda bude neadekvatan osnov prilikom rešavanja drugih zahteva o pravu na poznavanja biološkog porekla. Jedan od takvih slučajeva mogao bi biti i onaj u kome bi potomci donora tražili informacije o donoru.

5.2. Slučaj *Jäggi v Switzerland*

Tri godine nakon odluke *Odièvre* doneta je presuda u slučaju *Jäggi* protiv Švajcarske, u kojoj se očituje kapacitet Evropskog suda za ljudska prava kao razvijajućeg organa. Odlučujući u ovom slučaju Sud je razjasnio zahtev postavljen u prethodnom slučaju da se uzmu u obzir i balansiraju konkurentni interesi u određivanju da li je bilo kršenje člana 8 Konvencije.

Utvrđujući da se radi o povredi člana 8 Konvencije, Sud je prvo potvrdio da pravo na poznavanje bioloških predaka ulazi u okvir pojma „privatnog života“ koji obuhvata važne aspekte ličnog identiteta, kao što je identitet roditelja. Štaviše, Sud nije mogao pronaći razloge zbog kojih bi iz pojma „privatnog života“ trebalo isključiti, između ostalog, određivanje biološkog odnosa između deteta i njegovog prirodnog oca gde je dete rođeno van braka.

Podnosilac predstavke bio je odrasli muškarac koji je pokušavao da utvrdi identitet svog biološkog oca, za kojeg se pretpostavlja da je čovek koji je umro skoro tri decenije ranije. Da bi se to ustanovilo, bilo je neophodno ekshumirati telo tako da bi se mogli pribaviti uzorci DNK. Švajcarske vlasti su odbile zahtev. U datom slučaju interesu podnosioca predstavke bio je suprotstavljen interes porodice pokojnika koja se suprotstavila uzimanju uzorka DNK. Evropski sud za ljudska prava je sa 5 glasova „za“ i 2 glasa „protiv“ glasao da je prekršen član 8 Konvencije.

Slučaj *Jäggi* protiv Švajcarske posebno je značajan za lica začeta uz pomoć veštačke oplodnje, jer je Sud nedvosmisleno ukazao na to da se mora postići pravi balans između konkurentnih interesa. Izjava Suda o potrebi da se osigura balans između konkurentnih interesa direktno upućuje na komentare izložene u presudi *Odièvre*.

Sud je u slučaju *Jäggi* utvrdio da švajcarske vlasti nisu osigurale poštovanje privatnog života, na šta je podnosilac predstavke imao pravo po Konvenciji. Po mišljenju Suda, pravo da se zna ko su roditelji je sastavni deo pojma privatnog života i osobe koje žele da saznaju ko su im roditelji imaju vitalni interes zaštićen Konvencijom. Stavovi izneti u predmetu *Jäggi* ukazuju na promenu pristupa Suda prema pojedincima koji žele saznati svoje biološko poreklo. S obzirom na to, smatramo da nema razloga da se ovo pravo uskrati licima začetim uz pomoć doniranog genetskog materijala.

Značaj presuda u slučajevima *Odièvre* i *Jäggi* ogleda se u tome što ove dve presude utvrđuju obim prava na informacije o genetskom poreklu, ali takođe i ukazuju na mogući prošireni obim prava na informacije o genetskom poreklu. Dve analizirane presude su takođe i pokazatelj u kojoj meri se deca začeta uz pomoć veštačke oplodnje mogu pouzdati u član 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kao sredstvo za dobijanje informacija o davaocu genetskog materijala.

6. Zaključna razmatranja

Pravo deteta da zna svoje poreklo predviđeno je Konvencijom UN o pravima deteta i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ono što je sporno u analiziranim dokumentima jeste da li ovi akti pružaju zaštitu i deci začetoj uz pomoć asistirane reprodukcije. Mišljenja su podeljena.

Pravo deteta da dobije informaciju o biološkom poreklu izvedeno je iz prava deteta da zna ko su mu roditelji što je predviđeno članom 7 Konvencije o pravima deteta. Da bi se član 7 shvatio na odgovarajući način potrebno ga je tumačiti uz osvrt na član 8 iste konvencije - pravo deteta da očuva svoj identitet, kao i na član 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima - pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.

Zavisno od toga da li priznaju pravo na identifikacione informacije o donoru deci začetom postupkom arteficielne inseminacije države se dele u dve grupe. Prvu grupu čine one zemlje koje priznaju pravo deci na pristup podacima o donoru, dok drugu grupu čine zemlje koje zabranjuju pristup identifikacionim podacima.

Zemlja koja je bila pionir u priznavanju prava dece na pristup identifikacionim informacijama jeste Švedska. Švedska je utrla put drugim zemljama u vezi sa pristupom identifikacionim informacijama donora i preduzela aktivne korake kako bi osigurala da se ovo pravo može ostvariti uvođenjem obaveznog vođenja evidencije i zabrane određenih praksi, kao što je mešanje gameta od dva donatora i uvoz gameta bez dozvole.

Primer Švedske sledile su i druge zemlje. U grupu zemalja koje deci začetom postupkom veštačke oplodnje pružaju potpune informacije o donoru spadaju i Nemačka, Austrija, Engleska. U poslednje vreme sve je veći broj zemalja koja menjaju svoja zakonska rešenja i omogućavaju deci začetom postupkom arteficielne inseminacije da pristupe identifikacionim informacijama o donoru. Problem koji se javlja u zemljama koje spadaju u tu grupu je što ne postoje precizni mehanizmi kojima bi se osiguralo da deca koja imaju pravo na pristup informacijama do tih podataka i dođu. Mišljenja smo da bi trebalo angažovati posebno stručna lica koja bi bila dostupna budućim roditeljima i koja bi im predočila razloge za otkrivanje biološkog porekla svog budućeg deteta i kasnije ih savetovala u momentu kada se odluče da to saopšte detetu.

Suprotnu grupu zemalja koje uskraćuju osobama začetim veštačkom oplodnjom podatke o donoru čine Francuska, Rusija, Danska, Norveška. Ove zemlje svoje zakonsko opredeljenje pravdaju nekim od sledećih argumenata: saznanje o poreklu bi kod deteta uzrokovalo ogorčenje i stanje ozbiljnog psihološkog i emocionalnog šoka, anonimnost donora nije u suprotnosti sa ljudskim dostojanstvom deteta, vrednost saznanja o genetskom poreklu nije naročito velika. Izvršenom analizom nastojali smo da opovrgnemo ove argumente i obrazložimo naš stav o potrebi potpune dostupnosti identifikacionim informacijama o donoru.

Analizom dva slučaja koja su izneta pred Evropski sud za ljudska prava prikazali smo razvoj pogleda u ovoj oblasti na međunarodnom nivou i ukazali na to da postoji prostor da se neposredno prizna pravo na pristup identifikacionim informacijama o donoru deci začetom postupkom veštačke oplodnje.

Prvi slučaj iz koga izvlačimo paralelu jeste slučaj Odièvre protiv Francuske. U ovom slučaju Sud je potvrdio da član 8 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda štiti pravo na razvoj ličnosti i da su za lični razvoj neophodni i identifikacioni podaci o osobi što obuhvata i informacije o identitetu roditelja. Problem kod te presude predstavlja nerazmatranje suprotstavljenih interesa – interesa majke da ostane anonimna i deteta da dobije informaciju ko mu je biološka majka. Učinjeni propust Sud je ispravio u sledećoj razmatranoj presudi - Jaggi protiv Švajcarske, koja je od posebnog značaja za lica začeta uz pomoć veštačke oplodnje, jer je Sud nedvosmisleno ukazao na to da se mora postići pravi balans između konkurentskih interesa.

Konvencija o pravima deteta jeste najefikasniji međunarodni dokument za zaštitu prava dece začete asistiranom reprodukcijom da znaju svoje biološko poreklo, ali njen glavni nedostatak jeste nepostojanje mehanizma kojim bi se prava sadržana u njoj sprovela u delo. Potrebno je na međunarodnom nivou doneti poseban akt koji bi bio posvećen regulaciji prava dece začete postupkom asistirane reprodukcije. Nepojmljivo je da prava ove dece, pored svih istraživanja koja ukazuju na štetnost neizvesnosti o nečijem genetskom poreklu, budu zanemarivana na međunarodnom nivou i prepuštena arbitrarnom prosuđivanju pojedinih zakonodavaca. Potrebno je, osim toga, uspostaviti poseban mehanizam kako bi se ova prava i ostvarivala. Kako je reč o delikatnim pitanjima koja zadiru u u privatni život pojedinca, može se očekivati da bi praćenje izvršenja pomenute obaveze bilo otežano, ali činjenica da je nešto teže za sprovođenje ne sme biti opravdanje za pasivnost vlasti i, u pogledu prava na znanje tačnog biološkog porekla, prepuštanje sudbine dece začete postupkom asistirane reprodukcije slobodnom nahođenju pojedinaca.

Literatura

Daniels K., Lalos O., „The Swedish insemination act and the availability of donors“, *Human Reproduction*, vol. 10, 7/1995, 1871—1874, <http://citerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.903.8229&rep=rep1&>

type=pdf.

- Draškić M., *Porodično pravo i prava deteta*, Pravni fakultet, Beograd 2015.
- Frith L., „Gamete donation and anonymity- the ethical and legal debate“, *Human Reproduction*, Vol. 16, 5/2001, 818-824, <https://doi.org/10.1093/hum-rep/16.5.818>.
- Hodgkin R., Newell P., *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child (UNICEF), Fully revised edn (2007)*, https://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child.pdf.
- Panov, S., *Porodično pravo*, Pravni fakultet, Beograd 2012.
- Turner A. J., Coyle A., „What does it mean to be a donor offspring? The identity experiences of adults conceived by donor insemination and the implications for counselling and therapy“, *Human Reproduction*, Vol. 15, 9/2000, 2041-2051. <https://pdfs.semanticscholar.org/46e4/85013e7fac9f5fb44648d-32de36264735cbc.pdf>
- Čović A., *Prava deteta evolucija, realizacija i zaštita*, Beograd 2017.

Pravni izvori

- Case of *Jäggi v Switzerland*, Application no. 58757/00, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76412>.
- Case of *Mikulić v Croatia*, Application no. 53176/99, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60035>.
- Case of *Odièvre v France*, Application no. 42326/98, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60935>.
- Committee on the Rights of Child, Reservations, declarations and objections relating to the convention on the rights of the child, CRC/C/2/Rev.8, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2F2%2FRev.8&Lang=en.
- Committee on the rights of the child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, Concluding observations: Italy, CRC/C/15/Add.198, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fc%2f15%2fAdd.198&Lang=en.
- Committee on the rights of the child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, Concluding observations: Armenia, CRC/C/15/Add.225, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fc%2f15%2fAdd.225&Lang=en.

- Committee on the rights of the child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, Concluding observations of the Committee on the rights of the child: Norway, CRC/C/15/Add.23, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.23&Lang=en.
- Committee on the rights of the child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, Concluding observations of the Committee on the rights of the child: Switzerland, CRC/C/15/Add.182, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.182&Lang=en.
- Federalnij zakon ot 21.11.2011 N 323-FZ (red. ot 03.08.2018) (Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ (ред. от 03.08.2018), „Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации“), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_121895/3b0e0cbbd6f1b1a07c0b0b-3d4df406a2ecf108a1/.
- Gesetz zur Regelung des Rechts auf Kenntnis der Abstammung bei heterologer Verwendung von Samen, https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBL&jumpTo=bgbl117s2513.pdf#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl117s2513.pdf%27%5D__1535517172441.
- Human fertilisation and embryology act 1990, <https://www.legislation.gov.uk/uk-pga/1990/37/contents>.
- Lag (1984:1140) om insemination, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19841140-om-insemination_sfs-1984-1140.
- Lag (1988:711) om befruktning utanför kroppen, http://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1988711-om-befruktning-utanfor-kroppen_sfs-1988-711.
- Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006351-om-genetisk-integritet-mm_sfs-2006-351.
- Loi n° 2011-814 du 7 juillet 2011 relative à la bioéthique, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000024323102>.
- Prikaz Minzdrava Rossii ot 26 fevralja 2003 g. № 67 „О применении вспомогательных репродуктивных технологий (ВРТ) в терапии женского и мужского бесплодия“ (п. 6 приказ Минздрава России от 26 февраля 2003 г. № 67 „О применении вспомогательных репродуктивных технологий (ВРТ) в терапии женского и мужского бесплодия“), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_42017/.

- Prikaz Minzdrava Rossii ot 30 avgusta 2012 g. № 107n „O porjadke ispoljzovanija vspomogateljnih reproduktivnih tehnologij, protivopokazanijah i ograničenijah k ih premeneniju“ (Приказ Минздрава России от 30 августа 2012 г. № 107н „О порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаниях и ограничениях к их применению“), <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218364/>.
- Report of the Working Group on a Draft Convention on the Rights of the Child, E/CN.4/1989/48, <http://hr-travaux.law.virginia.edu/document/crc/ecn4198948/nid-139>.
- Semejnij kodeks Rossijskoj Federacii ot 29.12.1995. N 223-FZ (red. ot 29.07.2018) (Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995 N 223-ФЗ (ред. от 29.07.2018)), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/.
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Sl. List SCG - Međunarodni ugovori*, br. 9/2003, 5/2005, 7/2005-ispavka i *Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori*, br. 12/2010.
- Zakon o ratifikaciji konvencije o pravima deteta, *Službeni list SFRJ-Međunarodni ugovori*, br. 15/90 i *Službeni list SRJ- Međunarodni ugovori*, br. 4/96 i 2/97.

Internet izvori

- https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Legal_and_Constitutional_Affairs/Completed_inquiries/2010-13/donorconception/report/c02.
- <http://www.juridischeuitspraken.nl/19890707EHRMGaskin.pdf>
- https://www.bionews.org.uk/page_96027
- <https://debatewise.org/debates/2986-sperm-and-egg-donors-anonymity/>

Bogdana Stjepanović, M.A.

Research Assistant, Institute of Comparative Law, Belgrade

THE RIGHT OF A CHILD STARTED WITH ASSISTED REPRODUCTION AID TO GET INFORMATION OF ITS DONORS – COMPARATIVE LAW SOLUTIONS

Summary

The right of the child to receive information about his donor and therefore his genetic origin is derived from the child's right to know who his parents are, as provided for by Article 7 of the Convention on the Rights of the Child. In order to understand Article 7 in an appropriate manner it needs to be interpreted with reference to Article 8 of the same Convention - the right of the child to preserve his identity, as well as Article 8 of the European Convention on Human Rights - the right to respect for private and family life.

Regarding the rights of a child initiated by the assisted reproductive procedure to obtain information about his donor in comparative law, we encounter two opposing points. One group of legislation (Swedish, Austrian, German, British) provides unlimited availability of donor identification information, while another group (French, Danish, Norwegian, Russian) provides for an absolute prohibition of access to information on the provider of genetic material, with the exception of medical information. A special review was made regarding the legal solution envisaged in the law of Sweden as the state that first envisaged the right of the child to start assisted reproduction by obtaining information about his donor.

The right of the child to obtain information on biological origin is derived from the child's right to know who his parents under Article 7 of the Convention on the Rights of the Child. In order to understand Article 7 in an appropriate manner it needs to be interpreted with reference to Article 8 of the same Convention - the right of the child to preserve his identity, as well as Article 8 of the European Convention on Human Rights - the right to respect for private and family life.

Two judgements from European Court on Human Rights are an indicator of the development of thought in this matter. The significance of Odièvre's judgments in France and Jäggi in Switzerland is that the two judgments determine the scope of the right to information on genetic ori-

gin, but also indicate a possible extended scope of the right to information on genetic origin. These two judgments are also an indication of the extent to which children started with artificial insemination can rely on Article 8 as a means of obtaining information on the provider of genetic material

An international act should be enacted that would allow children conceived with assistance of donor to get information about its biological origin.

Keywords: assisted reproduction, family law, child's right, biological origin.